הא דאדבר בתר שומע תפלה: אמר רבי תנחום אמר רב אסי אמר ר' יהושע בן לוי [א]טעה ולא הזכיר של ר"ח בעבודה חוזר לעבודה נזכר בהודאה חוזר לעבודה בשים שלום חוזר לעבודה ואם סיים חוזר לראש אמר רב פפא בריה דרב אחא בר אדא הא דאמרן סיים חוזר לראש לא אמרן אלא שעקר רגליו אבל לא עקר רגליו חוזר לעבודה א"ל מנא לך הא א"ל מאבא מרי שמיע לי ואבא מרי מרב. אמר רב נחמן בר יצחק הא דאמרן עקר רגליו חוזר לראש לא אמרן אלא שאינו רגיל לומר תחנונים אחר תפלתו אבל רגיל לומר תחנונים אחר תפלתו חוזר לעבודה איכא דאמרי אמר רב נחמן בר יצחק [ב]הא דאמרן כי לא עקר רגליו חוזר לעבודה לא אמרן אלא שרגיל לומר תחנונים אחר תפלתו אבל אם אינו רגיל לומר תחנונים אחר תפלתו חוזר לראש: ר' אליעזר אומר העושה תפלתו קבע וכו': מאי קבע א"ר יעקב בר אידי אמר רבי אושעיא [ג]כל שתפלתו דומה עליו כמשוי ורבנן אמרי [ד]כל מי שאינו אומרה בלשון תחנונים רבה ורב יוסף דאמרי תרוייהו כל שאינו יכול לחדש בה דבר א"ר זירא אנא יכילנא לחדושי בה מילתא ומסתפינא דלמא מטרידנא אביי בר אבין ור' חנינא בר אבין דאמרי תרוייהו כל שאין מתפלל עם דמדומי חמה דא"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן (א)מצוה [ה]להתפלל עם דמדומי חמה וא"ר זירא מאי קראה [1]ייראוך עם שמש ולפני ירח דור דורים (ב)לייטי עלה במערבא אמאן דמצלי עם דמדומי חמה מאי טעמא דלמא מיטרפא ליה שעתא: רבי יהושע אומר המהלך במקום סכנה מתפלל תפלה קצרה וכו' בכל פרשת העבור: מאי פרשת העבור אמר רב חסדא אמר מר עוקבא אפי' בשעה שאתה מתמלא עליהם עברה כאשה עוברה יהיו כל צרכיהם לפניך איכא דאמרי אמר רב חסדא אמר מר עוקבא אפילו בשעה שהם עוברים על דברי תורה יהיו כל צרכיהם לפניך ת"ר (ג)המהלך במקום גדודי חיה ולסטים מתפלל תפלה קצרה ואיזה היא תפלה קצרה ר' אליעזר אומר עשה רצונך בשמים ממעל ותן נחת רוח ליראיך מתחת והטוב בעיניך עשה בא"י שומע תפלה ר' יהושע [א] אומר שמע שועת עמך ישראל ועשה מהרה בקשתם בא"י שומע תפלה רבי אלעזר ברבי צדוק אומר שמע צעקת עמך ישראל ועשה מהרה בקשתם בא"י שומע תפלה אחרים אומרים צרכי עמך ישראל מרובין ודעתם קצרה יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתתן לכל אחד ואחד כדי פרנסתו ולכל גויה וגויה די מחסורה [ב] ברוך אתה ה' שומע תפלה אמר רב הונא [ו]הלכה כאחרים אמר ליה אליהו לרב יהודה אחוה דרב סלא חסידא [ז]לא תרתח ולא תחטי [ח]לא תרוי ולא תחטי וכשאתה יוצא לדרך המלך בקונך וצא מאי המלך בקונך וצא אמר רבי יעקב אמר רב חסדא זו תפלת הדרך ואמר רבי יעקב אמר רב חסדא כל היוצא לדרך צריך להתפלל תפלת הדרך מאי תפלת הדרך [ט]יהי רצון מלפניך ה' אלהי שתוליכני לשלום ותצעידני לשלום [ג] ותסמכני לשלום ותצילני מכף כל אויב ואורב בדרך ותשלח ברכה במעשי ידי [ד] ותתנני לחן לחסד ולרחמים בעיניך ובעיני כל רואי [ה] בא"י שומע תפלה אמר אביי [י]לעולם

לישתף

תחנונים. כגון אלהי נצור לשוני מרע שאנו אומרים בעמידה אחר תפלה: **אבל אם אינו רגיל.** הויא סיום תפלתו כעקירה אפילו לא עקר: **כמשוי.** והיינו לשון קבע. חוק קבוע הוא עלי להתפלל וצריך אני לצאת ידי חובתי (א): **מי שאינו יכול.** לכוין לבו לשאול צרכיו: **לחדש בה דבר.** בבקשתו והיינו לשון קבע כיום (ב) כן אתמול כן מחר: **דילמא מטרידנא.** שמא אטעה ולא אדע לחזור למקום שהפסקתי: **שאינו מתפלל עם דמדומי חמה.** והיינו לשון קבע. תפלתו עליו חוק קבוע לצאת ידי חובה ואינו מקפיד לחזר אחר שעת מצוה ועת רצון: **עם דמדומי חמה.** תפלת יוצר עם הנץ החמה ותפלת המנחה עם שקיעת החמה: **ייראוך עם שמש.** זו תפלת יוצר (ג): **ולפני ירח.** זו מנחה: **לייטי במערבא.** על מי שמשהה תפלת המנחה עד דמדומי חמה שמא תטרף לו השעה ע"י אונס ועבר הזמן: **בכל פרשת העבור וכו'.** כמו פרישת העבור: **אפי' בשעה שאתה מתמלא עליהם עברה לאשה עוברה.** והכי משמע בכל עניני פרישת העבור כגון עברה (ד) בעברה: **יהיו כל צרכיהם.** גלוים לפניך לרחם עליהם: **אפי' בשעה שהם עוברים.** ולשון פרשת העבור שהן פורשין לעבירה: **עשה רצונך בשמים.** שאין שם חטא ואין רצונך עליהם אלא לטוב ועבור לתחתונים על רצונך: **ותן.** להם ליראיך: **נחת רוח.** שלא יתערבב רוחם על ידי הבריות כגון ע"י חיות ולסטים: **והטוב בעיניך עשה.** אתה להם ודוגמא זו מצינו בספר שופטים (י) ויאמרו בני ישראל חטאנו עשה אתה לנו (כטוב) [ככל הטוב] בעיניך אך הצילנו וגו': **שועת.** לשון גניחה יותר מתפלה: **ודעתם קצרה.** ואינם יודעים לפרש צרכיהם: **לא תרתח ולא תחטי.** לא תכעוס שמתוך הכעס אתה בא לידי חטא: **לא תרוי.** לא תשתכר ביין: **המלך.** טול רשות:

לישתף

הא דאדבר (אחר) [בתר] שומע תפלה. אז ודאי מחזירין אותו מיהו אם לא עקר רגליו אינו צריך לחזור לראש ולא לברכת השנים אלא חוזר לשומע תפלה וכן משמע בירושלמי פ' אין עומדין דקאמר אם לא שאל בברכת השנים מחזירין אותו ולהיכן חוזר ר' שמעון בשם ר' יוחנן אמר בר"ח אם עקר רגליו חוזר לראש ואם לאו חוזר לעבודה ה"נ אם עקר רגליו חוזר לראש ואם לאו חוזר לשומע תפלה אלמא משמע בהדיא דאינו חוזר אלא לשומע תפלה כי לא עקר רגליו מיהו הירושלמי פליג[א] אגמרא דידן בגבורות גשמים דהכא קתני לא הזכיר גבורות גשמים מחזירין אותו ולא קאמר לאומרו בשומע תפלה ובירושל' קאמר אם לא שאל בברכת השנים אומרה בשומע תפלה ודכוותה אם לא הזכיר גבורות גשמים בתחיית המתים מזכיר בשומע תפלה ומה אם שאלה שהיא מדוחק אומרה בשומע תפלה הזכרה שהיא מריוח לא כ"ש אלמא דבהדיא איתא התם דחוזר בגבורות גשמים לשומע תפלה ואפשר להיות שהגמרא שלנו לא חשש לפרשו משום הקל וחומר כדאיתא בירושלמי והא דקתני לא הזכיר גבורות גשמים מחזירין אותו איירי שלא הזכיר כלל בשומע תפלה והא ליתא דהא במסקנא מוקי האי מימרא בנזכר קודם שומע תפלה משום פירכא דשאלה ובירושלמי קאמר היה עומד בטל והזכיר של גשם מחזירין אותו פי' בימות הקיץ ופריך והא תניא בטל וברוחות לא חייבו חכמים להזכיר והכי פריך כי היכי דאם לא הזכיר כלל מטל אינו עיכוב ואם היה רוצה להזכיר מזכיר ה"נ אם עמד בטל והזכיר של גשם אין לחוש דלא גרע מלא הזכיר טל כלל ומשני דלא דמי ההוא דמקל ומצלי לההוא דמצלי ולא מקל פי' מקלל כלומר אינו דומה כשעומד בטל והזכיר של גשם שהוא סימן קללה למי שאינו מזכיר כלל לא טל ולא גשם שאינו מקלל וכן הלכה למעשה שאם עומד בשל טל והזכיר של גשם דמחזירין אותו ואם לא הזכיר משניהם כלל אין מחזירין אותו והדר קאמר בירושלמי קאי בגשם והזכיר בשל טל אין מחזירין אותו ופריך מהכא והתניא או שלא הזכיר גבורות גשמים מחזירין אותו ומשני הא דאדכר הא דלא (ד) אדכר הא דלא אדכר לא טל ולא מטר לכך מחזירין אותו הא דהזכיר של טל ומטר ולא נהירא דפשיטא אם הזכיר שניהם דאין מחזירין אותו ואם לא הזכיר כלל פשיטא דמחזירין אותו אלא ודאי יש לפרש הא דאדכר טל הא דלא אדכר כלל לא טל ולא מטר לפיכך מחזירין אותו אבל אם הזכיר טל אף בימות הגשמים אין מחזירין אותו לכך יש בני אדם שאומרים כל שעה טל מתוך שהם רגילים אם כן בימות הגשמים אם שכח מוריד הגשם אין מחזירין אותו: **טעה ולא הזכיר של ראש חדש בעבודה חוזר לעבודה.** ובהלכות גדולות פי' דוקא ביחיד אבל בצבור אינו חוזר מפני ששומעה מש"ץ מיהו צריך לדקדק מפי החזן כל אות ואות של תפלה אע"פ שהוא בקי דהא אמרינן בראש השנה (פ"ד דף לד:) כשם שמוציא את שאינו בקי כך מוציא הבקי ואע"ג דאמרינן התם לא פטר רבן גמליאל אלא העם שבשדות משום דאניסי וטרידי אבל (ה)טעה לא יש לומר היינו שלא התפלל כלל אבל היכא שהתפלל כבר לא חשבינן ליה כאילו לא התפלל כלל וה"ה לכל דבר שמחזירין אותו אי הדר שמע ליה משלוחא דצבורא מראש ועד סוף נפיק והרב ר"מ פסק דוקא שכח להזכיר של ר"ח אבל שכח ברכה שלמה מחזירין אותו ואינו יוצא בשמיעתו משליח צבור (וע"ע תוס' ר"ה לד: ד"ה כך): **איכא דאמרי אמר רב נחמן וכו'.** רב אלפס פסק כאיכא דאמרי דברגיל לומר תחנונים ולא עקר רגליו אינו חוזר לראש ואם אינו רגיל גם כי לא עקר רגליו חוזר לראש ואם עקר גם כי רגיל לומר תחנונים כמו אלהי נצור לשוני חוזר לראש:

כל שאינו יכול לומר תחנונים. פי' ר"ח דאם יכול לומר לשון תחנונים אפי' עליו כמשא הוי תפלה מעליא דלא בעינן אלא לשון תחנונים בלבד:

והיכי

עין משפט נר מצוה

נד א ב מיי' פ"י מהל' תפלה הלכה י סמג עשין יט טוש"ע או"ח סי' תכב סעיף א [וטור או"ח סי' קיד]:

נה ג ד מיי' פ"ד שם הלכה טז סמג שם טוש"ע או"ח סימן לח סעיף ג:

נו ה מיי' פ"ג שם הל' ד סמג שם טוש"ע או"ח סי' פט סעיף א ובסי' רלג סעיף א:

נז ו מיי' פ"ד שם הל' יט סמג שם טוש"ע או"ח סי' קי סעיף ג:

נח ז מיי' פ"א מהלכות דעות הלכה ד ופ"ב הלכה ג:

ח [מיי' פ"ה שם הל' ג:]:

נט ט י מיי' פ"י מהל' ברכות [הל' כה] [ע"ש ולא תמצא והב"י סי' קי תמה על הרמב"ם שהשמיטו] סמג עשין (כז) [יט] טוש"ע או"ח סימן קי סעיף ד:

◆

רבינו חננאל

הא דאידכר לבתר שומע תפלה. ירושלמי: אם לא הזכיר גשמים בתחיית המתים ולא שאלה בברכת השנים מחזירין אותו, היכן הוא חוזר בו ויהיה כמו שאמר בראש חדש אם עקר את רגלו חוזר בתחלה, ואם לאו חוזר לעבודה, והכא אם עקר את רגליו חוזר בתחלה, ואם לאו לשומע תפלה. **ואסיקנא** לא הזכיר שאלה בברכת השנים אומרה בשומע תפלה, אם נזכר בעבודה או בהודאה או בשים שלום, חוזר ומזכיר בשומע תפלה. ואם סיים תפלתו, אם רגיל לומר תחנונים אחר תפלתו כל זמן שלא עקר רגליו מזכיר בשומע תפלה. ואם אין רגיל חוזר לראש ואע"פ שלא עקר רגליו. **וכן** אם לא הזכיר של ראש חדש ונזכר בהודאה או בשים שלום חוזר לעבודה, ואם סיים כמו שפירשנו חוזר לראש. והיינו יחיד שיתפלל שלא עם הצבור, אבל עם הצבור מפני טורחם שלא ימתינוהו עד שישלים תפלתו, לא הטריחוהו לחזור כדקאמר תלמודא בציבור שאני.

מסורת הש"ס

א) שבת דף קיח:, ב) [קדושין לג: ושם נסמן], ג) תוספתא פ"ג ה"א, ד) [וע' רש"א בחדושי אגדו'], ה) [בעיר לא כל"ל וכ"ה שם ברא"ש],

◆

תורה אור השלם

1. יִירָאוּךָ עִם שָׁמֶשׁ וְלִפְנֵי יָרֵחַ דּוֹר דּוֹרִים:

תהלים עב ה

◆

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה כמשוי וכו' ידי חובתי הס"ד ואחר כך מתחיל הדבור מי שאינו אומר בלשון תחנונים. מי שאינו: (ב) ד"ה לחדש וכו' קבע כהיום כן: (ג) ד"ה ייראוך וכו' תפלת יוצר. נ"ב ע' לעיל ד' ט ע"ב פירש"י דקאי אק"ש: (ד) תוס' ד"ה הא דאדכר וכו' דלא אדכר פירוש הא דלא אדכר לא טל ולא מטר לכך מחזירין אותו הא דאדכר להזכיר:

◆

הגהות הגר"א

[א] גמ' (רי"א שמע שועת עמך ישראל ועשה מהרה בקשתם בא"י ש"ת) תא"מ ונ"ב בתוספתא ל"ג לה: [ב] שם די מחסורה. נ"ב והטוב בעיניך עשה. גירסת רי"ף ורמב"ם ורא"ש: [ג] שם ותסמכני לשלום. נ"ב ותחזירני לביתי לשלום: [ד] שם (ותשלח ברכה במעשה ידי) תא"מ: [ה] שם ובעיני כל רואי. נ"ב כי אתה שומע כו'. טור:

◆

מוסף תוספות

א. בתוס' רי"ש כתב, מיהו לא ידענא אם התלמוד שלנו חולק על הירושלמי.

◆

מוסף רש"י

עם דמדומי חמה. כשהיא אדומה, שחרית אחרי הנלה מיד היא אדומה, וערבית סמוך לשקיעתה (שבת קיח:). **עם שמש.** עם זריחתה (שם). **ולפני ירח.** קודם אור הירח בעוד השמש לא שקעה (שם).